

УДК 811.111'27:821.111-31

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.27>

СОЦІАЛЬНО-СТАТУСНІ РОЛЬОВІ ІНВАРІАНТИ І ПОХІДНІ ВАРІАНТИ РОЛЕЙ ПЕРСОНАЖІВ В РОМАНІ «БУДЕНБРОКИ: ЗАНЕПАД ОДНІЄЇ РОДИНИ» У СТИЛІСТИЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ

SOCIAL-ROLE INVARIANTS AND DERIVED VARIANTS OF CHARACTERS ROLES IN THE NOVEL “BUDDENNBROOKS: THE DECLINE OF A FAMILY” IN A STYLISTIC PERSPECTIVE

Кінтеро О.-Й.,

*orcid.org/0000-0003-4688-2777**аспірант кафедри англійської філології і філософії мови
Київського національного лінгвістичного університету*

Стаття присвячена розкриттю соціально-статусних рольових інваріантів і похідних категорійних і динамічних варіантів ролей провідного персонажу роману Томаса Манна «Будденброки. Занепад однієї родини». Аналітичний аналіз монологічного і діалогічного персонажного мовлення із залученням рольового і стилістичного аналізів, методу, базованого на теорії концептуальної інтеграції і елементів методу наративно-семіотичного кодування уможливив дійти наступних висновків. Соціально-статусні рольові інваріанти «бюргер-підприємець» і «захисник родинних цінностей» експлікуються або імплікуються семантичними дескрипторами «успіх», «престиж», «раціональність», «традиція», «родина», «самозречення». Рольові інваріанти маркуються метафорами, що у просторах бленду містять значення «взаємозв'язок», «взаємна сполучуваність і наступність»; антитезами, що протиставляють статусні норми цінностям, які їм загрожують – індивідуальності, свободі самовираження, естетичному задоволенню. Похідними від інваріантів є змінні категорійні соціально-статусні варіанти, підґрунтям яких є семантичні дескриптори «гнучкість», «пристосування», «раціональність», які у стилістичному вимірі підтримуються метафорами, імпліцитними антитезами і переліченнями. У діалогах такі дескриптори маркуються маніпулятивними стилістичними прийомами, які виділяють динамічні рольові варіанти, що перебувають у відношеннях опозиції до статусних ролей. Динамічними ролями, похідними від категорійних, ідентифіковані ролі «актор», «жертва», «свавілець», актуалізації яких сприяють метафори, антитези, ампліфікація, емпатичні конструкції, повтори і перерахування, що створюють висхідну градацію, увиразнюючи рольові конотації. Рольова диференціація і стилістична актуалізація ролей пов'язані з символічним кодом роману як кодом опозицій, семантичним кодом конотацій і акціональним кодом, що прогнозує дії і наслідки дій персонажів в залежності від їхнього рольового позиціонування.

Ключові слова: рольовий інваріант, категорійні ролі, динамічні ролі, соціально-статусний, стилістичні прийоми.

The article focuses on revealing the socio-status role invariants and derived categorical and dynamic role variants of the leading character in Thomas Mann's novel "Buddenbrooks: The Decline of a Family". An analytical analysis of monological and dialogical character speech, employing role and stylistic analyses, as well as a method based on the theory of conceptual integration and elements of the narrative-semiotic coding method, led to the following conclusions. The socio-status role invariants "bourgeois-entrepreneur" and "defender of family values" rely on semantic descriptors such as "success", "prestige", "rationality", "tradition", "family", and "self-sacrifice". These role invariants are marked by metaphors that contain the blend spaces of "interrelation", "mutual compatibility and succession", as well as antitheses that oppose status norms to their threatening values such as individuality, freedom of expression, and aesthetic satisfaction.

Derived from the invariants are variable categorical socio-status variants, with "flexibility", "adaptability", and "rationality" as their semantic descriptors, which are stylistically supported through metaphors, implicit antitheses, and enumerations. In dialogues, these descriptors are marked by manipulative stylistic devices, highlighting dynamic role variants that are in opposition to the status ones. Dynamic roles, derived from categorical ones, include "actor", "victim", and "repressor",

whose actualizations are facilitated by metaphors, antitheses, amplifications, emphatic constructions, repetitions, and enumerations, creating an ascending gradation that emphasizes role connotations. The differentiation of roles and their stylistic actualization are linked to the novel's symbolic code as a code of oppositions, a semantic code of connotations, and an actional code that predicts the actions of the characters based on their role positioning.

Key words: role invariant, categorical roles, dynamic roles, social status, stylistic devices.

Постановка проблеми. Стаття присвячені проблемі диференціації ролей ключового персонажу у романі Томаса Манна «Буденброки: занепад однієї родини» [1] з огляду на лінгвостилістичні маркери рольової ідентифікації. Актуальність проблеми визначається підвищеним інтересом лінгвістичних і міждисциплінарних студій до проблеми конструювання, зміни і відтворення ідентичностей [2] зважаючи на те, що сукупності ролей із відповідним набором моделей поведінки, в тому числі комунікативної, очікуваних для певного соціального статусу, є ключовим складником ідентичностей, віддзеркалюючи соціальні, особистісні та культурні процеси їхнього конструювання [3]. Проблема рольової диференціації персонажів у художньому тексті є малодослідженою через її дискусійність, міждисциплінарність, відсутність однозначного класифікаційного підґрунтя щодо диференціації ролей і потребує багатоаспектного вивчення, у тому числі у лінгвостилістичному ракурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ролі усвідомлюються в лінгвістичних і міждисциплінарних дослідженнях як спільні, нормативні очікування, що приписують і пояснюють поведінку осіб, які займають соціальні позиції в стабільній соціальній системі [4; 5]. В ракурсі конструктивізму [6], який є одним із пріоритетних напрямів у дискурсивних дослідженні ідентичностей, вивчення ролей зосереджується на «соціальних структурах», які сприймаються як стабільні організації соціальних позицій або статусів, що визначають типову комунікативно-рольову поведінку. Праці з рольової теорії [7; 8; 9; 10] зосереджені на взаємозв'язках між рольовими очікуваннями та їхнім впливом на комунікативну поведінку, вивченні соціально схвалених моделей мовленнєвої поведінки з огляду на інваріантні соціальні ролі, індивідуальні і оперативні рольові змінні у зв'язку з категоріями «ідентичнісного» і персонального «облич'я» (identity and personality face) комунікантів [8]. У лінгвістиці ролі розглядаються як система комунікативних проявів особистості, що характеризується стереотипними взаємними правами та обов'язками, рольовими очікуваннями; фіксованою комунікативною поведінкою і зумовлена соціальними характеристиками статусу, віку, статі та ін. [3, p. 30].

Для нашого дослідження певне значення мають класифікації комунікативних ролей. Зокрема, маловідомою є таксономія рольових ідентичностей відомого конверсаційного аналітика Дж. Сакса, із виділенням категоріальних, оперативних та реляційних або «сімейних» ролей [9, p. 568–596]. Певною кореляцією з усвідомленням ролей у нашому дослідженні є таксономія, запропонована Т. Пастернак, що виділяє статусні ролі; статусно-категорійні ролі, що забезпечують найбільш стереотипні, стандартизовані рольові варіанти, що асоційовані з національними, регіональними та етнічними ідентичностями; категорійними ролі, що характеризують комунікативну особистість за віковими, статевими, культурними, професійними, релігійними, психологічними та іншими соціальними групами в рамках статусних і статусно-категоріальних ролей; позиційні ролі, які є найменш стандартизованими та надають інформацію про стан, настрій, емоції учасників, відповідаючи локальним комунікативним цілям [3, p. 31–33].

Оскільки зазначені класифікації базовані на матеріалі діалогічного дискурсу, в тому числі інституційної діалогічної інтеракції, у статті пропонується власна трикомпонентна класифікація ролей, що відповідає специфіці художнього тексту, де рольова диференціація персонажів базуються не лише на їхньому діалогічному, але й монологічному мовленні, автокомунікації – зважаючи на те, що в романі Томаса Манна монологи превалюють над діалогами. Зокрема, ми пропонуємо виділяти такі типи ролей: 1) соціально-статусні інваріанти комунікативних ролей, пов'язаних з двома типами колективної ідентичності, обумовленої параметрами, з одного боку, соціального класу бюргерів та етнокультурної / національної ідентичності та, з іншого боку, сімейної ідентичності поколінь Буденброків; 2) соціально-статусні категорійні рольові варіанти, що конкретизують і адаптують інваріанти у наборах змінних ролей у різних комунікативних ситуаціях в залежності від психотипологічних і інших персональних характеристик персонажів. Такі рольові змінні пов'язані з іншими типами колективних ідентичностей – рольовими архетипами, гендерними, віковими та ін. соціальними групами; 3) динамічні рольові варіанти, що проявляються у взаємодіях з іншими персонажами та еволюцією персональних параметрів ролей.

Методика дослідження інтегрує стилістичний аналіз, метод аналізу метафор, що ґрунтується на теорії концептуальної інтеграції [11] і елементи наративно-семіотичного аналізу Р. Барта [12] – з огляду на те, що опозиція ролей і асоційованих з ними цінностей пов'язана з символічним кодом роману як кодом опозицій, акціональним кодом, що прогнозує дії і наслідки дій персонажів в залежності від їхнього рольового позиціонування, і семантичним конотативним кодом.

Постановка завдання. Розкрити особливості соціально-статусних рольових інваріантів і похідних категорійних і динамічних варіантів ролей провідного персонажу роману «Будденброки» з погляду стилістичних маркерів ролей і їхньої функції в актуалізації наративно-семіотичних кодів тексту.

Виклад основного матеріалу. Визначені рольові варіанти є похідними від фреймів-сценаріїв комунікативної поведінки, «закріпленої» за рольовими інваріантами, але зазнають змін через еволюцію персональних параметрів ролей і адаптацію до інтеракцій з іншими персонажами.

Розглянемо варіативність ролей, аналізуючи такий ключовий персонаж роману, як Томас Буденброк, який у найбільшій мірою втілює соціально-статусну роль бюргера і самозреченого члена родини. Особливості комунікації персонажу виявляються як у діалогах з іншими, так і на рівні автокомунікації у його монологах, де відбувається якісна трансформація набору соціально значущих кодів, що зумовлює перебудову ідентичності цього героя.

Ролі, що виконує персонаж, є маніфестацією статичних компонентів колективної ідентичності персонажа – як бюргера-підприємця і захисника родинних цінностей і традицій. Такі ролі індексовані у мовленні Томаса денотативними і конотативними семами «успіх» (*Glück und Erfolg sind in uns. Wir müssen sie halten: fest, tief*), «престиж», «раціональність», «традиція», «родина», «самозречення».

Так, у наведеному фрагменті відданість справі і родині як ключові характеристики двох типів колективних ідентичностей виявляється такими семантичними дескрипторами, як «залежність», «взаємозв'язок», «цілеспрямованість» і «надійність».

wir sind nicht lose, unabhängige und für sich bestehende Einzelwesen, sondern wie Glieder in einer Kette, und wir wären, so wie wir sind, nicht denkbar ohne die Reihe derjenigen, die uns vorangingen und uns die Wege wiesen, indem sie ihrerseits mit Strenge

und ohne nach rechts oder links zu blicken, einer erprobten und ehrwürdigen [1, с. 143].

Семантичні дескриптори розкриваються через сукупність стилістичних прийомів. Антитеза *wir sind nicht (...) unabhängige und für sich bestehende Einzelwesen, sondern wie Glieder in einer Kette* (не окремі, а ланки в ланцюзі). Актуалізує опозиції індивідуальне vs. спільне, роз'єднання vs. об'єднання, наступність vs. безспадковість, що асоційовані з символічним кодом тексту як кодом ціннісних опозицій у дихотомії «ми» (родина) – вони (інші). У антитезі правий член протиставлення утворює метафори РОДИНА – це ЛАНЦЮГ, ЧЛЕНИ РОДИНИ – це ЛАНКИ, у простір генеричних ознак якої обираються такі спільні атрибути вхідних цільового і джерельного просторів, як взаємозв'язок, взаємна сполучуваність і послідовність / наступність. У просторі бленду вибрані елементи збагачуються додатковими смислами на основі механізмів завершення і розробки бленду: людина (підприємець, член родини) є лише частиною цілого, того доробку, що побудований її попередниками. Сценарій бленду розвивається через іншу метафору, у яку розгортається антитеза: РОДИННА ТРАДИЦІЯ – це ШЛЯХ, де джерельний простір «шлях» і цільовий простір «традиція» інтегруються у бленд такими ознаками генеричного простору, як: спрямованість – шляху/дороги до певної точки чи мети і сімейної традиції – на підтримку сімейних цінностей та зв'язків; тривалість і наступність: подібно до сімейної традиції, що передається з покоління в покоління, шлях/дорога передбачає рух або розвиток у певному напрямку, який потребує часу та зусиль для досягнення мети; структура та порядок дій у сімейній традиції та покажчики чи етапи, що допомагають орієнтуватися та рухатися по дорозі у потрібному напрямку. Отже, інтеграція генеричних ознак і бленду першої метафори у бленд другої метафори породжує такі значення, асоційовані з усвідомленням персонажем своєї колективної ідентичності, як відданість загальній меті, наступності традицій, структурі і порядку дій попередників, що забезпечує загальний зв'язок поколінь і не дозволяє відхилятися від усталених класових і сімейних норм.

Компонентом, похідним від інваріантного сценарію поведінки, асоційованого із статусною роллю бюргера-підприємця, є гнучкість та вміння пристосовуватися:

bedurfte es seiner ganzen Umsicht, Liebenswürdigkeit und Elastizität, um beständig die Empfindlichkeit weit bejahrter Leute zu berücksichtigen, sich scheinbar ihrer älteren Erfahrung

unterzuordnen und dennoch die Macht in Händen zu behalten [1, с. 402].

Сема «гнучкість» есплікується метафорою *seiner Elastizität* і маркується імпліцитною антитезою між значенням *unterzuordnen* (підкорятися) і смислом «стертої» метафори *die Macht in Händen zu behalten* (тримати владу у своїх руках), а також експресивно підсилюється переліченням *seiner ganzen Umsicht, Liebenswürdigkeit und Elastizität*. Опозиція «уявне підпорядкування vs. влада» є компонентом символічного коду тексту та пов'язана з акціональним кодом, що прогнозує дії персонажа як балансування між двома моделями поведінки.

Значення «гнучкість» і «раціональність» виявляються у стилістичних особливостях мовлення Томасу у його діалогах з іншими персонажами, де, зокрема, виявляються такі динамічні рольові варіанти, як «закоханий» і «представник свого класу».

– Ja, hörst du, Anna?... heute müssen wir nun vernünftig sein. Es ist so weit

– Ach Gott! – sagte sie kläglich und erhob voll Furcht und Kummer ihre Schürze.

– Einmal mußte es doch herankommen, Anna... So! nicht weinen! Wir wollten doch vernünftig sein, wie? Was ist da zu tun? Dergleichen muß durchgemacht werden.

– Adieu, meine liebe, gute, kleine Anna! Ja, man muß anfangen, Adieu zu sagen!

– Das weiß Gott, Anna, wie die Dinge gehen werden! Du bist ein kluges Mädchen, du hast niemals etwas von heiraten gesagt und dergleichen ...

– *Man wird getragen, siehst du ...* [1, с. 162].

Зокрема, у розмові з дівчиною, з якою він не може бути разом через відмінність соціальних статусів, Томас водночас вживає пестливі епітети, у тому числі демінутиви, пов'язані з прийомом літоти (мейозису): *моя люба, крихітко моя*, асоційовані з роллю «закоханий», численні звертання як засоби ввічливості зближення і інтимізації, аргумент до пиhi (*captatio benevolentiae*) – один з емоційних аргументів, вдаючись до похвали на адресу співрозмовниці: *Ти розумна дівчина, ти ніколи не заводила мови про одруження і таке інше*. Водночас, такі засоби чергуються з морально-етичними аргументами, маркованими стилістичними і риторичними прийомами, як-то повтор *бути розважними*, вживання інклюзивних займенників *нам, ми* на позначення того, що рішення про розставання є спільним, численні засоби генералізації, що переводять індивідуальний вчинок в загальноприйняті норми поведінки: мовні кліше, сентенції, окличне речення у функції

риторичного запитання у поєднанні з розділовим питанням як фатичним засобом для підтримки інтеракції: *Ми ж вирішили бути розважними, га?* Засобом маніпуляції (гнучкості) є численний апозіопезис, психологічної паузи – особливо у тих місцях, де співрозмовниця має самостійно дійти висновку про неминучість розставання.

З іншого боку, значення «гнучкість» і «пристосування» у тексті роману межують з семантикою слова «гравець», що обумовлює програвання динамічної ролі «актор» із залученням семіотичного коду «театру» із такими його атрибутами, як «актор», «маска», «постанова»:

wie eine Maske fiel die längst nur noch künstlich festgehaltene Miene der Wachheit, Umsicht, Liebenswürdigkeit und Energie von diesem Gesichte ab, um es in dem Zustande einer gequälten Müdigkeit zurückzulasse [1, с. 447].

Thomas Buddenbrooks Dasein war kein anderes mehr als das eines Schauspielers, eines solchen aber, dessen ganzes Leben bis auf die geringste und alltäglichsste Kleinigkeit zu einer einzigen Produktion [1, с. 590].

В останньому фрагменті актуалізація ролі «актор» підтримується такими стилістичними засобами, як порівняння, посилене емфатичною конструкцією *kein anderes mehr als das eines Schauspielers*, інтенсифікатор *eines solchen*, синонімічним переліченням *die geringste und alltäglichsste* і лексичний плеоназм *die geringste Kleinigkeit*.

Намагання бути послідовним у ролі успішного підприємця і гідного продовжувача справи родини у інваріантному статусно-рольовому фреймі-сценарії утворює опозицію з рольовими варіантами «гравця», «актора», які він виконує у намаганні грати свою ключову соціально-статусну роль. Така опозиція між архетипами Правителя [13], що прагне запобігти хаосу, забезпечити безпеку справи, взявши все під свій контроль, бачить себе як зразок для наслідування для інших і прагне допомогти іншим забезпечити процвітання та безпеку, і актора-Трикстера, що мусить маскувати свої відчуття перед оточенням, призводить до появи нового рольового варіанту – Жертви.

Der gänzliche Mangel eines aufrichtig feurigen Interesses, das ihn in Anspruch genommen hätte, die Verarmung und Verödung seines Inneren – eine Verödung, so stark, daß sie sich fast unablässig als ein unbestimmt lastender Gram fühlbar machte – verbunden mit einer unerbittlichen inneren Verpflichtung und zähen Entschlossenheit, um jeden Preis würdig zu repräsentieren, seine Hinfälligkeit mit allen Mitteln zu verstecken und die "Dehors" zu wahren,

hatte dies aus seinem Dasein gemacht, hatte es künstlich, bewußt, gezwungen gemacht und bewirkt, daß jedes Wort, jede Bewegung, jede geringste Aktion unter Menschen zu einer anstrengenden und aufreibenden Schauspielerei geworden war [1, с. 590].

Останній фрагмент характеризується сукупністю різних стилістичних прийомів, що підтримують причинно-наслідковий зв'язок між змістовними компонентами «програвання соціо-рольової ідентичності << втрата індивідуальної ідентичності», актуалізуючи роль «жертви». Стилїстика фрагмента включає повтори ключового слова *Verödung* (спустошення), перерахування *künstlich, bewußt, gezwungen*, ряд яких створює прийом висхідної градації, з'єднання повтору з перерахуванням *jedes Wort, jede Bewegung, jede geringste Aktion*, метафори Почуття – це Контейнер / Судина, Індивідуальність / ідентичність – це Простір, Втрата ідентичності – це Порожнеча.

У метафорі «Почуття/емоції – це Контейнер/судина» генеричними ознаками є місткість судини та почуттів як здатності або готовності сприйняти або утримувати емоції і досвід; захист та збереження вмісту контейнером та здатність почуттів бути способом захисту та збереження емоцій чи переживань у собі; передача або виливання / спустошення контейнеру і почуттів як здатність передати свої емоції або переживання. Генеричні ознаки першої метафори, асоційовані із захистом, збереженням, виливанням / спустошенням інтегруються у бленд метафоричного значення «Втрата ідентичності – це Порожнеча» на основі зв'язку емоцій з індивідуальністю, оскільки емоції – це те, що дозволяє проявляти себе як індивідуальність і уникнення проявів емоцій означає уникати себе. Простором генеричних ознак цільового та джерельного просторів цієї метафори є: відсутність змісту чи сутності в порожньому просторі та втрата певних характеристик, якостей чи основи, що визначають унікальність, стабільність ідентичності як зв'язку з самим собою; дефіцит або недолік у порожнечі та при втраті ідентичності – з позбавленням емоційних зв'язків.

Кінцевим процесом концептуальної інтеграції стає бленд: Персонаж втратив свою ідентичність внаслідок відданості (*Verpflichtung*) своїй соціально-статусній ролі (*um jeden Preis würdig zu repräsentieren, seine Hinfälligkeit mit allen Mitteln zu verstecken und die "Dehors" zu wahren*), внаслідок чого він почувається як порожня судина, втративши інтерес до життя і емоційні зв'язки. Опозиції «зовнішнє vs. внутрішнє», «відпові-

дальність vs. неспроможність», «емоційне життя vs. спустошення», «інтерес vs. апатія» є частиною символічного коду тексту у структурі його ключових концептуальних значень «в'янення та деградація, приреченість і відмова», пов'язаних паратекстуальними відносинами з назвою роману «занепад однієї родини».

Роль «жертви» стає рекуррентною у тексті, із повтором метафори порожнечі і посиленням іншими стилістичними прийомами:

In ihm war es leer, und er sah keinen anregenden Plan und keine fesselnde Arbeit, der er sich mit Freude und Befriedigung hätte hingeben können. Sein Tätigkeitstrieb aber (...) war als (...) ein Betäubungsmittel im Grunde, so gut wie die kleinen, scharfen russischen Zigaretten, die er beständig dazu rauchte ... sie hatte ihn nicht verlassen, er war ihrer weniger Herr als jemals, sie hatte überhandgenommen und wurde zur Marter, indem sie sich an eine Menge von Nichtigkeiten verzettelte [1, с. 588].

В наведеному фрагменті роль жертви експліцитно маркується лексемою *zur Marter* і низкою порівнянь самозреченої відданості персонажа роботі на благо родини з такими типами залежності, як наркотики і цигарки: *Sein Tätigkeitstrieb war als ein Betäubungsmittel im Grunde, so gut wie die kleinen, scharfen russischen Zigaretten, die er beständig dazu rauchte*.

Отже, відповідність соціо-рольовому інваріанту успішного підприємця і провідника родинних традицій пов'язана з жорстким ритуалом пристосування, зречення і жертвопринесення особистого Я, що зумовлює такі рольові варіанти персонажа, як актор і жертва, що є опозиційними статусним інваріантам. Зіткнення ролей призводить до усвідомлення Томасом своєї ідентичності як цілковитого етичного обману.

War Thomas Buddenbrook ein Geschäftsmann, ein Mann der unbefangenen Tat oder ein skrupulöser Nachdenker?

Водночас, самозречення як умова досягнення успіху експлікується Томасом як імператив поведінки не лише для себе, але й для інших членів сім'ї, виявляючи похідну від статусного рольового інваріанту динамічну роль «свавільця» (людина, що діє на власний розсуд, не зважаючи на волю і думку інших [14, с. 63], що є «парною» з роллю «жертви» для персонажів, від яких вимагається самозречення. Зокрема, нав'язування традицій і норм у ролі «свавільця» виявляється у діалогах Томаса з членами родини.

Wir sind, meine liebe Tochter, nicht dafür geboren, was wir mit kurzsichtigen Augen für unser eigenes, kleines, persönliches Glück halten.

Метафора «особисте щастя – це короткозорі бачення», незважаючи на її мітігацію інтимізованим звертанням, імплікує заборону-застереження щодо свободи вибору людиною свого життя. Заперечення у висловленні маркує імпліцитну антитезу між короткозорим баченням як особистим щастям і опущеним правим членом протиставлення «благо і цілі родини / родинного бізнесу», що відновлюється як антитезисна імплікатура, тригером якої є порушення максими кількості інформації. Отже, інтепретація антитезисної імплікатури показує похідність динамічної ролі «свавілля» від соціально-статусної ролі члена певного класу і родини. Опозиція «особисте щастя vs. благо родини» є компонентом символічного коду роману і, водночас, пов'язана з його акціональним кодом, прогножуючи дії Томаса з обмеження свободи інших заради захисту статусних цінностей і поведінку інших персонажів, на яких він впливає у когнітивному і поведінковому вимірах.

Роль «свавілля» імплікована у наступному фрагменті, незважаючи на хеджованість фрази умовною конструкцією.

Hätte er wenigstens die Musik unterdrücken und verbannen können, die den Jungen dem praktischen Leben entfremdete, seiner körperlichen Gesundheit sicherlich nicht nützlich war und seine Geisteskräfte absorbierte [1, с. 501].

Застосування соматичної метафори Музика / Мистецтво – це Паша і метафор Музика – це Ворог, Музика – це Небажаний Гість інверсує ролі «жертва-переслідувач», оскільки суб'єкт загрози (Музика) перетворюється на об'єкт переслідування, який потрібно *unterdrücken, verbannen*. Водночас, висловлення містить імпліцитну антитезу між «світом мистецтва» і «практичним життям», якому загрожує захоплення музикою, що зумовлює застосування метафор із конотаціями загрози. Використані в метафорах і в їхньому контекстуальному оточенні ампліфікації – нагромадження дієслів і прикметників, підсилюють експресивний ефект через інтенсифікацію конотацій «небезпека»: *unterdrücken, verbannen, entfremdete, nicht nützlich, absorbierte*.

Як і у попередньому фрагменті, концептуальні опозиції «раціоналізм vs. емоційність», «піднесене vs. звичайне», «світ мистецтва vs. практичне життям» впливають на символічний і акціональний коди роману, пов'язані з амбівалентністю цінностей і поведінки персонажів. Конотації «небезпеки», асоційовані з такою амбівалентністю і актуалізовані стилістичними прийомами, є частиною семантичного / конотативного коду роману.

Висновки. Соціально-статусні рольові інваріанти бюргера-підприємця і захисника родинних цінностей та традицій індексуються в романі денотативними і конотативними значеннями «успіх», «престиж», «раціональність», «традиція», «родина», «самозречення». У стилістичному вимірі статусно-рольові інваріанти маркуються метафорами, що у просторах блендів містять значення «взаємозв'язок», «взаємна сполучуваність» і «наступність»; антитезами, що протиставляють статусні норми цінностям, які їм загрожують: індивідуальність, свобода самовираження, мистецтво, творчість. Похідними від інваріантів є категорійні соціально-статусні варіанти, підґрунтям яких є семантичні дескриптори «гнучкість», «пристосування», «раціональність», які у стилістичному вимірі підтримуються метафорами, імпліцитними антитезами і переліченнями. У діалогах такі дескриптори маркуються маніпулятивними стилістичними прийомами, які виділяють динамічні рольові варіанти, що перебувають у відношеннях опозиції. Динамічними рольовими варіантами, похідними від соціально-статусних змінних, ідентифіковані ролі «актор», «жертва», «свавілець», актуалізації яких сприяють метафори, антитези, ампліфікація, емпатичні конструкції, повтори і перерахування, що створюють висхідну градацію, увиразнюючи рольові конотації.

Перспективою подальших досліджень вбачаємо вивчення прагматичних параметрів соціально-статусних рольових інваріантів та похідних змінних і динамічних варіантів ролей персонажів у романі «Буденброки».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Thomas Mann. (1924). *Buddenbrooks: Der Verfall einer Familie*. Project Gutenberg. <https://www.gutenberg.org/files/34811/34811-h/34811-h.htm>
2. Kravchenko N., Valigura O., Meleshchenko V., Chernii L. Simplicity is the ultimate sophistication or half a century of IT consumer identity formation: A pragmatics approach. *Token: A Journal of English Linguistics*. 2021. Vol. 13. P. 141–169.
3. Pasternak N.A. The cognitive component of communicative roles in institutional dialogue. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки*. 2017. № 272. С. 30–37.

4. Biddle B.J. Role theory: Expectations, identities, and behaviors. New York: Academic Press, 1979. 416 p.
5. Zurcher, L.A. Social roles: conformity, conflict and creativity. Beverly Hills: Sage Publications, 1983. 283 p.
6. Bamberg M., De Fina, A., Schiffrin, D. Discourse and identity construction / ed. S. J. Schwartz, K. Luyckx, V. L. Vignoles. Handbook of Identity Theory and Research. New York: Springer Science, 2011. P. 177–199.
7. Кравченко Н.К. Інтегративна методика аналізу комунікативних ролей у розмовному дискурсі. *Studia linguistica*. 2011. № 5. Ч. 2. С. 343–349.
8. Kravchenko N., Pasternak T. Claim for identity or personality face: The Oscar winners' dilemma. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. 2018. Vol. III (1). P. 142–178.
9. Sacks H. Lectures on Conversation / ed. G. Jefferson. Oxford: Blackwell, 1992. Vol. 1. 813 p.
10. Turner R. H. Role Theory / ed. Jonathan H. Turner. Handbook of Sociological Theory. New York: Kluwer Academic/Plenum, 2001. P. 233–254.
11. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. New York: Basic Books, 2002. 464 p.
12. Barthes R. S. Z / translated by Richard Miller. Blackwell Publishing, 1974. 282 p.
13. Linabury D. What are Branding Archetypes and How Do They Work? 2018. URL: <https://element5digital.com/what-are-branding-archetypes-and-how-dothey-work> (дата звернення: 12.06.2023).
14. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. С. 63. URL: <http://sum.in.ua/s/svavilecj> (дата звернення: 10.06.2023).